

Budavidéki őszibaracktermőtáj*

A budavidéki őszibaracktermőtájon (4. ábra) szűkebb értelemben Budapest XXII. kerülete (Budatétény, Budafok) és XI. kerülete, ezenkívül Nagytétény, Budaörs, Törökbálint, Érd, Diósd községek értendők. Itt legfejlettebb az őszibaracktermesztés. Az őszibarackfák száma az 1955. és 1956. évi számlálás alapján 1 737 961. Ebből Budapest területére 37,5⁰/₀, a budai járás területére 49,0⁰/₀ és a szentendrei járás területére 6,0⁰/₀ esik. Hazánk legzártabb őszibaracktermő területe. Kialakulása a filoxera-pusztítás időszakára esik. Az 1897-es mezőgazdasági statisztika adatai szerint Budaörs, Törökbálint, Budatétény és Nagytétény községekben már a termőtáj kialakulásának első jelei tapasztalhatók. Budaörs gyümölcsfaállományának 36,6⁰/₀-a őszibarackfa volt. Nagybudapest területén 1935. évi statisztikai adatok szerint az összes gyümölcsfáknak 44,7⁰/₀-a, a budai járás déli részében 62,5⁰/₀-a volt az őszibarackfa.

A budavidéki őszibaracktermőhely kialakításában a közgazdasági adottságok mellett, legnagyobb szerepe a talaj- és éghajlati viszonyoknak volt. Fő talajtípusa a középkötött meszes vályog. A csapadék- és hőmérsékleti viszonyai az őszibarack termesztésére kedvezők. Az évi hőösszeg 3200–3300 C°, a napsütéses órák száma 2000, az évi csapadék 600–700 mm, a nyári félév csapadéka 270–300 mm. Az őszibaracktermőtáj a fővárost ellátó övezetben van, ezért jelentős szerepet tölt be Budapest gyümölcshellátásában. A főbb termelési góccok a közlekedési utak mentén alakultak ki. A termelés általában munkaerőhiánnyal küzd, mivel az ipar a szakképzettség nélküli dolgozóknak is foglalkoztatást biztosít. Területén jelentékeny nagyüzemi gyümölcsös is létesült, a Törökbálinti Állami Gazdaság. Számos termelőszövetkezet ugyancsak eredményes őszibaracktermelést folytat. A gyümölcsös nagyüzemek kialakítására Budapest közelsége a munkaerőhiány miatt nem kedvező, de annál jobbak a feltételek a házi kertek és kisebb családi jellegű őszibarackosok fejlesztéséhez. A trágya biztosítása Budapest közelében nagy gondot jelent és sokszor nem megoldható. A gyümölcs értékesítése egyrészt közvetlenül a budapesti piacon, másrészt a helyi begyűjtőszervek révén történik.

Az 1895. és 1955. év között az őszibaracktermőtáj nyomai Budaörs,

* A budavidéki őszibaracktermőtáj adatait Elek László kutató bocsátotta rendelkezésünkre.

Törökbálint, majd Bia és Torbágy községekben kezdtek kialakulni. A termelők felismerték az őszibaracktermelés jövedelmezőségét és azt, hogy a táj elsősorban ennek a gyümölcsnemnek a termelésére alkalmas. Előnyös volt a baracktermelés fejlődésére, hogy a gyümölcs értékesítése mind a fővárosi, mind a külföldi piacokon aránylag könnyű, ezért 1935-ben már kialakult őszibaracktermőtájat találunk Budapest közvetlen közelében. A termelők az őszibaracktermelésre specializálódtak és a többi gyümölcsféle termelését elhanyagolták, kivéve a szőlőt, amely az őszibarackkal együtt hosszú ideig, mint kétszintes kultúra fentmaradt. A háború sok kárt okozott a budai őszibaracktermelésben. Káros volt egyrészt a gyümölcsösök egy-két évi elhanyagolása, másrészt a háború után jelentkező infláció, és lakosságcsere. A hároméves és ötéves népgazdasági tervek keretében azonban ismét jelentős fejlődés mutatkozott és nagyterjedelmű üzemi gyümölcsösök létesültek. A házikertek őszibarackfa állománya lényegesen nem változott, mivel ezek általában telítve voltak. Akadályozta a tervszerű telepítéseket a háború után fellépő oltványhiány is. Az oltványhiány megszüntetésére a Fővárosi Tanács Mezőgazdasági Osztálya a Kertgondozó Vállalat keretében faiskolát létesített, amelynek célja Buda vidékét őszibarackoltványokkal ellátni. 1933. évben ugyancsak a fővárosi és a XI. kerületi Tanács Mezőgazdasági Osztályainak kezdeményezésére a termelőszövetkezetek a XI. kerületben kb. 350 kat. hold pótlást és felújítást végeztek, túlnyomórészt szőlővel beültetett területen. A gödrök ásását robbantással kellett helyettesíteni, mivel ilyen nagy mennyiségű ültetőgödör kiásása a főváros közelében megoldhatatlannak látszott.

Buda vidékén sok őszibarackfajta természetnek. A hatóságok törekvése a fajta számának csökkentése és csak a nagybani termelésre alkalmas fajta szaporítása, mivel a házikertek és szórványos gyümölcsösök feleslege is sok esetben távoli fogyasztóhelyekre vagy exportra kerülnek.

Az őszibaracktermelés legnagyobb feladata az értékesítés megszervezése. A gyümölcs szedésre érettsége és fogyasztásra érettsége között igen kis időbeli különbség mutatkozik, ezért a megfelelő begyűjtőhálózat, hűtőberendezések, szakmai tudás az őszibaracktermelés elsőrendű követelményei. Az értékesítési folyamatoknak minél szorosabban kell egymáshoz kapcsolódnok. A szervezett értékesítés fejlett kereskedelmi hálózaton alapszik, ami az első világháború előtt hiányzott.

A gyümölcsértékesítési módok között Buda vidékén az egyéni érté-

kesítés volt szokásos; Budapest közelében, így a XI. kerületben és Buda-
örs területén az egyéni értékesítés, a kosarazás a mai napig megmaradt.
A távolabbi termelő kerületekben, mint pl. a XXII. kerület (Nagyté-
ny), Diósd, Budatétény, Budafok termelőinek már nehézséget okozott
a gyümölcs elszállítása, eladása, ezért 1920-ban Nagytétényben megszer-
vezték a Gazdasági Egyesület keretén belül a közös értékesítő szövetke-
zetet, majd 1926-ban hasonlót Budafokon. 1932-ben Záborszky Nándor
Budafokon újból megszervezte a Budavidéki Őszibaracktermelők Érté-
kesítő Szövetkezetét. Itt a gyümölcsöt közös gyűjtőhelyen osztályozták,
csomagolták és bizományi alapon értékesítették. Ez tette lehetővé az
export megindulását is, mert csak így lehetett nagyobb árumennyiséget
összegyűjteni. 1934-ben épült meg a budafoki hűtőház, amely az export-
lehetőséget segítette. Exportunknál egyik nehézség volt a sokféle és ki-
vitelre alkalmatlan őszibarackfajta. Termelőink, kereskedőink és szak-
embereink kezdeményezésére megkezdődött a fajták kiválogatása, azon-
ban ez kevés eredménnyel járt. A fajták kiválogatását mind a mai napig
saját ízlésünknek és nem piacainknak megfelelően végeztük. A tévedés
a fajták minősítésénél abból adódik, hogy mi a gyümölcsöt érett állapot-
ban, fáról szedve bíráljuk, ugyanekkor ezt a minőséget a külföldi és tá-
voli fogyasztóknak nem tudjuk biztosítani a több napos szállítás miatt.
Az érés előtt napokkal leszedett gyümölcs íze, minősége, ládában utó-
érve eltérő az itthoni érett gyümölcs ízétől, sőt rosszabb lehet más fajták
egyébként fán érett állapotban gyengébb minőségű, de hosszabb szállí-
tás után is aránylag tűrhető ízű gyümölcsseinél. E tekintetben tanulha-
tunk az olasz termelőktől. Feladatunk, hogy éghajlatunknak megfelelő
fajtákat válogassunk ki, olyanokat, amelyek exportra is alkalmasak, a
hosszabb szállítást jól tűrik és utóérés után is jók. *Feladatunk továbbá,
bogy saját fajtákat állítsunk elő*, nem pedig a termelésből nagyrészt ki-
kapcsolt fajtákkal újítsuk fel termőtájainkat. Hogyan változtak fajtáink
az idők folyamán, ezt a fajtaismereti részben tárgyaljuk.

A Buda vidékén telepített üzemi gyümölcsösök a közismert fajták
oltványjaiból állanak. A szórványgyümölcsösökben azonban még sok
magról nevelt fát találunk, amelyek minőségüknél fogva csak helyi fo-
gyasztásra valók.

A fajták szabályozása és az ültetvények szakszerű létesítése céljából
1938-ban FM rendelet jelent meg, amely a 400 □-ól és ennél nagyobb
barackosok telepítését engedélyhez kötötte. Egyben előírta, hogy a ter-

mesztő milyen fajtákat ültethet. Faiskoláink ma csak a nagyüzemi termelésre alkalmas fajtákat szaporítják.

Az 1920-as évek után telepített őszibarackosaink 1930 után kezdtek teremni. Kiviteli lehetőségeink ettől az időtől állandóan javultak. 1930-tól kezdve az első években 3–15 vagon, míg 1939-ben már 151 vagon volt a kivitt őszibarack mennyisége. Kivitelünk Ausztria, Csehszlovákia és Németország felé irányult. Legtöbb gyümölcsöt szállítottak Budafokról, majd kisebb mennyiséget Kecskemétről, Kiskunhalasról, Szegedről. A belső fogyasztás is emelkedett. Budapest őszibarack fogyasztása – ami kis kivétellel Buda vidékéről származott – az 1936–1940. években évi átlagban 461 vagon volt és 4,3 kg-os őszibarack fejadagnak felelt meg. A vidéki városok őszibarackellátása ennél sokkal gyengébb volt. A legtöbb őszibarack Budapesten július és augusztus hónapokban került a piacra, ennek ellenére túltelítettség és alacsony árak ritkán jelentkeztek.

Őszibaracktermelésünk fejlődéséhez nagymértékben járult hozzá kiváló szakembereinknek és természetűnknek irodalmi és termelés terén végzett példamutató munkássága. Példaadó őszibarack termelőink között Magyar Gyula, az akkori m. kir. Kertészeti Tanintézetben a dendrologia és a növénynevelés előadója, írásaiban és a gyakorlatban az őszibaracktermesztésnek kiváló, lelkes tanítója és az őszibaracknevelés elindítója volt. Irodalmi téren első helyen áll Mohácsy Mátyás „Őszibaracktermesztés” című, több kiadást elért munkája, valamint eddig megjelent számos gyümölcssteresztési könyvének őszibaracktermesztéssel foglalkozó fejezetei. Az őszibaracktermesztés propagálása és a termelés irányának megszabása érdekében sok előadást tartott a termelőknek, és főiskolai, illetve egyetemi tanári működése alatt az őszibaracktermelésnek mindig lelkes képviselője volt. A sasadi őszibaracktermesztés terén gyümölcsöse a környéken iránymutató, szaktanácsait a termelők és az állami szervek állandóan igénybe vették. Az őszibaracktermelés élő, kiváló képviselői Lehner Ödönné, Burits Pálné, Kőszegi Ferenc, Leheti József nagytétényi (XXII. ker.) termelők.

Az egyes budai természetűhelyek* rövid jellemzését a következőkben adjuk.

* A természetűhelyek jellemzéséhez Kemény Kornél diplomatervének adatait is felhasználtuk. (A budavideki őszibaracktermesztés története, Bp., 1937. Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Gyümölcssteresztési Tanszék. Kézirat.)

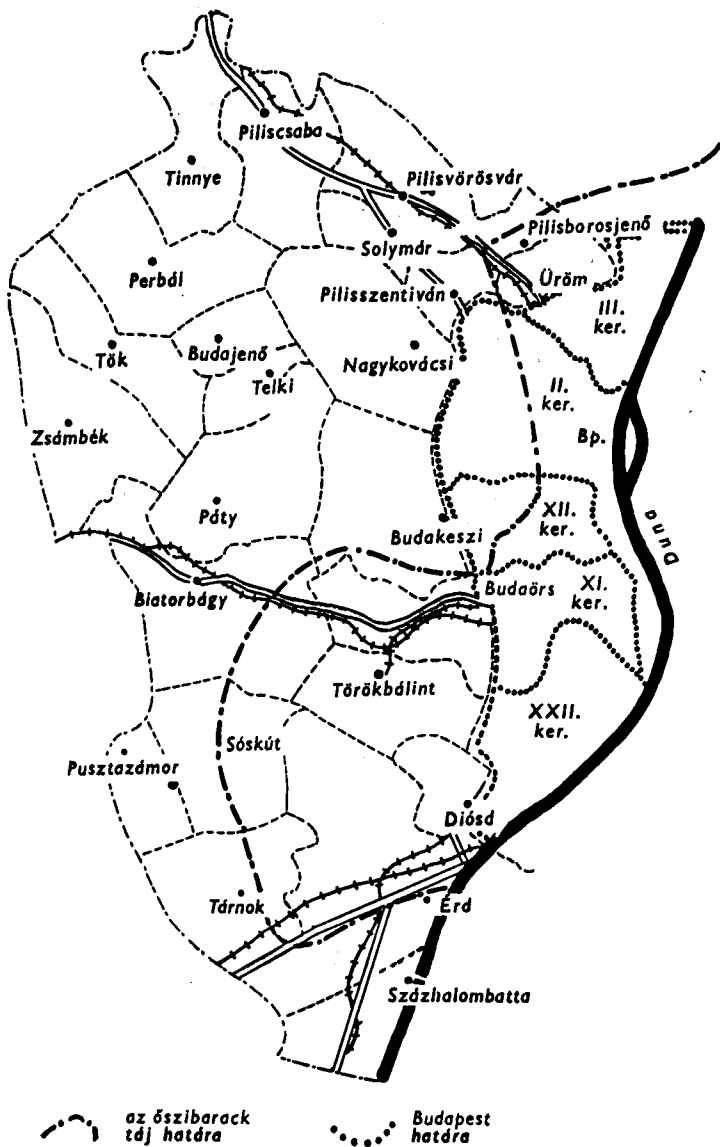
Budapest. A Gellérthegy déli lejtőjén elsőként az 1860-as években *Kerkápoly Károly* létesített oltványbarackost. A fák keserűmandula alanyainak egy része még az 1930-as években is megvolt. *Zwikly András* 1880-ban 3 kat. hold terjedelmű tiszta barackost ültetett, ugyancsak a Gellérthegy déli lejtőjén, Győztes, Sneed, Triumph, Normand és Olga királynő fajtákból, 2,5×5 m tértávolságra. A termelési eredmények láttán a Gellérthegy déli oldalán az 1900-as években már jelentékeny telepítések voltak. *Zwikly Sasadon* később újabb barackost létesített, egyidejűleg behozta a külföldi fajtákat és maga is végzett fajtaszelektiót. Ennek eredményeként született meg a *Zwikly-féle* korai I., II. és III. őszibarack fajta.

Angyal Dezső a múlt század 80-as éveiben meghozatta a legjelesebb francia és amerikai fajtákat. Ezek elterjesztésében, valamint az őszibarack termesztésének és metszésének ismertetésében és népszerűsítésében a 90-es években vezető szerepe volt *Angyal Dezsőnek*, az akkori m. kir. kertészeti tanintézeti igazgatónak.

Nagy-tétényben, Budapest mai XXII. kerületében alakult ki az őszibaracktermesztés második gócpontja. Itt *Lebner Vilmos* 1898-ban nagyobb őszibarackost telepített. Számos fajtát hozott be külföldről, őszibarackoltványok nevelésére faiskolát létesített, és ebből látta el a nagy-tétényieket őszibarackoltványokkal. A *Lebner* család továbbra is behatóan foglalkozik őszibaracktermesztéssel. *Lebner Ödön* őszibaracktermesztésről írott könyve általánosan ismert volt.

Budafokon, ugyancsak Nagybudapesthez tartozó területen, nagyobb arányú telepítések az 1920-as évek után kezdődtek. Itt alakult meg a *Budavidéki Őszibaracktermelők Egyesülete*.

Budapest területén az üzemi gyümölcsösökben (2 kh-nál nagyobb) 1957. évben 144 956 őszibarackfát számoltak össze. Legjelentősebb a XXII. kerület faállománya, összesen 106 231 fával, utána következik jelentőségben a XI. kerület 34 065 fával. Van még üzemi telepítés a III. kerületben (2169 fa) és a XII. kerületben (1716 fa). A legjelentősebb üzemi gyümölcsösök Nagybudapest határában létesültek. A termesztett fajták száma nagy. Fontosabbak az *Amsden* (9^{0/0}), *Alexander* (7^{0/0}), *Mayflower* (6,6^{0/0}), *Champion* (14,9^{0/0}), *Elberta* (12,4^{0/0}), *Ford* (14,0^{0/0}). A fajták zöme korai érésű. A fajták csökkentése a főváros közelében

4. ábra. Budavidéki őszibaracktermőtáj

jelentkező munkaerőhiány miatt is nehéz, mert a gyümölcsszüret nagy munkatorlódást okoz.

Budapest üzemi őszibarackosainak 55⁰/₀-át 1924. és 1933. év között és 80⁰/₀-át 1924. és 1944. év között telepítették. 1944–1950. között a telepítés majdnem szünetelt, majd 1951-től ismét megindult, az 1953. évi új telepítések az egész állománynak 16,1⁰/₀-át tették ki. Az 1940-ig telepített fák ma már kiöregedők és az 1944 után telepítettek a fiatal, termőreforduló, illetve termőkorban levő őszibarackfák.

Budaörsön az 1910-es években indult meg az őszibaracktermesztés. A Budapest XI. kerületének mezőgazdasági övezetéhez tartozó Örsöd és Sasad dűlőkben földet bérlő budaörsiek megismerték a sasadi őszibarackkultúrát és annak jövedelmezőségét, és azt Budaörsön is meghonosították. *Ébner György* gyümölcsfaápolási tanfolyamokat szervezett. A budaörsi termelők gyümölcsüket elsősorban Budapesten értékesítették. *Lentz* testvérek megszervezték az őszibarackexportot és az értékesítés megkönnyítésére kb. két éven át működő, értékesítő szövetkezetet alapítottak. A barackfával beültetett terület 1920-ban kb. 75 kat. hold, melynek fele zárt barackos, a másik fele pedig szőlővel vegyes. Az őszibarackgyümölcsösök területe 1925. évben mintegy 350 kat. holdra nőtt. Az első őszibaracktermesztők a nagyobb földterülettel rendelkezők voltak, akiket a kisebb gazdák is követtek.

Ebben az időben Budaörsön őszibarackkal és barack-szőlő vegyes telepítéssel beültetett terület 920 kat. hold, ebből őszibarackgyümölcsös 220 kat. hold. Az őszibarackfák száma 150 000. Ezekből üzemi gyümölcsösökben 25 000 fa van. A barackfa az összes gyümölcsfaállománynak 64⁰/₀-át teszi ki.

Törökbálint területe alkalmas őszibaracktermesztésre. Az 1955. évi számlálás alapján az őszibarackfák száma 147 109, ebből üzemi gyümölcsösben 64 384 fa van, a többi házikerti és szórványgyümölcsösökben, szőlőkben áll. A baracktelepítés a budaörsiek által bérelt területeken indult meg.

Diósd községben az első barackost 1898-ban *Albitz Ferenc* telepítette, aki a Saxlehner-féle barackosban volt kertész. Az első világháborúig kevés őszibarackost ültettek, a gyümölcsfák a szőlőkben állottak. Az ősz-